

UOT 1

GLOBAL TƏHSİL SİSTEMİNİN İNKİŞAFININ ƏSAS İSTİQAMƏTLƏRİ

Müslüm NƏZƏROV*

Məqalə redaksiyaya daxil olmuşdur: 22 may 2019; çapa qəbul edilmişdir: 28 iyun 2019;
online-da çap edilmişdir: 25 sentyabr 2019

Received: 8 May 2019; accepted: 6 June 2019; published online: 25 September

Açar sözlər: təhsil, globallaşma, bilik, inkişaf, təhsil modelləri, global meyllər

Giriş

Müasir mürəkkəb dünyamız fərdi-şəxsi səviyyədən tutmuş ayrı-ayrı cəmiyyətlər və bütövlükdə, bəşəriyyətə qədər dərin mənəvi problemlərlə doludur. Mədəniyyətin yaradıcısı dediyimiz insanın sosial fəaliyyəti indiki nəslin gözləri önündə elə yaxın keçmişdə fantastik təxəyyülə layiq sayılan əsl xarüqələr yaratmaqdadır – doğma planetimiz yerin təkindən tutmuş kosmosun ənginliklərində, makroaləmin sirlərinə dərinləndən nüfuz etməkdədir.

Yeni ümumdünya birliyinin yaranmasının real iştirakçısı olan müasir təhsil bu birliyin inkişaf problemlərinin episentridə durur. Müasir təhsil haqqında təsəvvürləri dərinləşdirmək üçün təhsilin müasir dəyərlərinin şəxsiyyətin, millətin, cəmiyyətin inkişaf dəyərlərinə uyğun olub-olmadığını dəqiqləşdirmək lazımdır, çünki cəmiyyətin inkişaf resursları bu gün şəxsiyyətin potensialı, yaradıcı qabiliyyətləri ilə bağlıdır.

Təhsil sistemi sosial institutlardan biri olduğu üçün onun inkişafı, elmi, texniki və sosial tərəqqinin xarakteri və nailiyyətlərinə görə cəmiyyətin ehtiyaclarının dəyişməsi ilə tamamilə əvvəlcədən müəyyənləşdirilmişdir. Müasir sosial inkişaf dinamikası insan həyatının və fəaliyyətinin bütün sahələrində - elm və texnologiyada, iqtisadiyyatda və siyasətdə, təhsil və mədəniyyətdə, istehsalın təşkilində və onun idarə edilməsində sürətli və dərin dəyişikliklərlə xarakterizə olunur. Ən vacib sosial qurumlardan biri kimi təhsil də yüksək texnologiyaların inkişafı və tətbiqi ilə cəmiyyətin dəyişən məqsəd və ehtiyaclarına uyğun olaraq daim inkişafa məruz qalır. Eyni zamanda, təhsil sistemlərinin dövrün sosial çağırışlarına cavabı avtomatik deyil, dolay yolla baş verir.

Müasir dünyada bilik yeni bir status aldıqda, təhsil prosesləri və sistemlərinin problemləri fəlsəfi analizin ən vacib sahələrindən birinə çevrilir. Avropada vahid təhsil məkanının formalaşması dinamikası və Azərbaycanın bu prosesə qoşulması müasir təhsil fəlsəfəsi prinsiplərinin inkişafı və dünya təhsil sistemlərinin islahatları xüsusi əhəmiyyət daşıyır.

Bu hallar, əsas parametrlərini sosial dəyişikliklərlə, elmi, texniki və sosial tərəqqinin qabaqcıl istiqamətləri ilə uyğunlaşdırmaq üçün həm sivilizasiya proseslərinin, həm də təhsil sistemlərinin fəaliyyətinin daim araşdırılması və tədqiqinə zəruri şərait yaradır. Bu vəziyyətdə, ümumiyyətlə, ən köklü modernləşmə, təhsilin məzmunu kimi bir elementi tələb edir ki, bu təməl yüksək və peşə məktəblərində tələbə hazırlığı proqramlarını inkişaf etdirmək imkanı verən və ali təhsilin səviyyəsini və keyfiyyətini müəyyənləşdirən təməl

* pedaqogika üzrə fəlsəfə doktoru, dosent, Azərbaycan Dövlət Pedaqoji Universiteti
e-mail: muslimnazarov@mail.ru

təhsilin məzmunudur. Peşə təhsilinin məzmunu cəmiyyətin məhsuldar qüvvələrinin inkişafı və istifadəsinin təbiətinə, maddi və mənəvi mədəniyyətə birbaşa təsir göstərir.

1. Qlobal təhsil proseslərinin inkişafının əsas amilləri

Dünya birliyi, elm, mədəniyyət dövrümüzün qlobal problemlərinin həllini bəşəriyyətin ən vacib və ilkin problemləri hesab edir. Təbii ki, təhsil də müasir dəyişəndünyada fərdin tərbiyəsinə mümkün töhfə verməyə, bəşəriyyətin qlobal problemlərinin mahiyyətini və onların həlli metodologiyasını dərk etməyə çağırılır.

Qloballaşma dünyanı vahid xüsusiyyətləri olan, xalqların və dövlətlərin qarşılıqlı təsiri və qarşılıqlı asılılığının artdığı tarixi bir prosesdir.

Qloballaşma amillərinin təsiri ilə yaranan tarixi sistem aşağıdakı kimi əks olunur:

- insanları ayıran zaman və məkan minimum dərəcədə elektron rabitə vasitələrindən istifadə;

- istehsal olunan məhsulların dünyada yayılmasına imkan verən texnoloji dəyişikliklər;

- ətraf mühit və ya insan hüquqları hərəkəti kimi qlobal ideologiyaların formalaşması.

1990-cı illərin sonlarında. "qloballaşma" anlayışı yalnız elm adamlarının deyil, siyasətçilərdən tutmuş mediaya qədər istifadə etməyə başlamışlar. Bu sözün həqiqi mənasında dünyada baş verən prosesləri, dövrü dəyişdirən dəyişiklikləri dərk edən bir paradigmanı ehtiva edir. Qloballaşma anlayışı mürəkkəb proseslərin məcmusunun qısa bir tərifidir, mahiyyəti ondadır ki, onlar zaman və məkanda dünyanı "sıxışdırır" və mövcud olan bütün ərazi sərhədlərini şərti və keçirici edir.

Avropa Birliyi 2000-ci ildə qloballaşma proseslərinin tələblərinə uyğun olaraq dünyada rəqabətə qabil, biliyə köklənən iqtisadi məkan etmək iddiası ilə çıxış etdi. O zamandan həmin təklif şübhə və tənqidlərə səbəb oldusa da, Polşa sosioloqu Mapek Kviekin haqlı olaraq qeyd etdiyi kimi, əmək bazarlarında akademik dərəcələrin tanınması artıq reallıqdır [8, s. 760].

Qlobal mexanizmlərdən kənarında dayanmaq istəyən iqtisadiyyatın qloballaşmış mühitdə yeri olmadığı kimi, ali məktəblərin də belə bir mühitdə yeri yoxdur.

Qloballaşma – beynəlxalq əhəmiyyətli müxtəlif siyasi, iqtisadi, mədəni, informasiya təyinatlı amillərin ayrı-ayrı ölkələrin sosial varlığına hərtərəfli artan təsir prosesidir.

Biz hesab edirik ki, təhsil sistemi kontekstində beynəlxalq əmək prosesləri ilə bağlı olan sosial fenomen kimi qloballaşmanı mübadilə proseslərini asanlaşdırmaq üçün dövlətlər üstü təşkilatları hədəf götürən qloballaşmadan fərqləndirmək lazımdır (4).

Beləliklə, qloballaşma (fransız dilindən - qlobal - universal) iqtisadi, siyasi, sosial və mədəni əlaqələrin bütün insan cəmiyyətini əhatə etməsi prosesi kimi şərh olunur. Qloballaşma üç mənada başa düşülür - birincisi, insanlar, dövlətlər və mədəniyyətlər arasında qarşılıqlı əlaqələrin genişlənməsində davam edən tarixi bir proses kimi; ikincisi, homogen bir siyasi, iqtisadi və mədəni dünyaya tədricən hərəkət etmək kimi universallıq və homogenləşmə xüsusiyyətlərini gücləndirməklə dünyanın ümumbəşəri universallaşması kimi; üçüncüsü, qarşılıqlı iqtisadi fəaliyyət sahəsində şəffaflığı qorumaqla milli sərhədlərin açıqlığı kimi. Qloballaşmanın vacib bir istiqaməti kütləvi mədəniyyətin, kütləvi şüurun formalaşmasının çox gəlirli bir iş növünə çevrilməsidir.

Bu gün təhsil işi qüvvəsi bazarının açarıdır. Yaxşı təhsil uğurlu məsuliyyətli ömür və sosial iştirak üçün təməl, işsizlik riskindən ən yaxşı müdafiədir. Hesablamalara görə, təhsili olmayan insanların işsiz qalmaq riski peşə diplomu olan insanlardan demək olar ki, 3 dəfə çoxdur. Buna görə də məqalədə məqsəd qloballaşma proseslərinin təklif etdiyi şanslardan çoxlarının istifadə edə biləcəyini əsaslandırmaqdır.

Fərdin qloballaşma proseslərini anlaması və bu proseslərdə fəal iştirak etməsi üçün onun aşağıdakı üç amilə ehtiyacının olduğu qeyd etmək olar: qeyri-stabilliyin stabil dərki,

predmet və strateji biliklər, texniki və koqnitiv səriştəlilik.

Qeyri-stabilliyin stabil dərki dəyişikliklərə qarşı həssaslığı, çevikliyi, habelə kor-reaksiyaya hazır olmanı ifadə edir.

Predmet və strateji biliklər: daha çox biliyin olması daha çox səriştəli olmaq deməkdir. Bu, təkcə qərar qəbuletmə situasiyalarında deyil, başqa səbəbdən də faydalıdır: insanın özünü səriştəli hiss etməsi onun qeyri-müəyyənliyə münasibətini şərtləndirir. Öz biliklərinə arxalanmaqla insan özünü səriştəli bilir, deməli, ikimənalı situasiyalara da az düşür və realistik qərarlar qəbul etmək iqtidarında da olur.

Aşağıdakı bilik kateqoriyalarını qeyd etmək lazımdır:

İnformasiya mənbələri haqqında biliklər. Söhbət kütləvi informasiya vasitələrinin, xüsusən də İnternetin insan üçün açdığı informasiya və kommunikasiya imkanlarından, habelə informasiyanı təklif edən insan və təşkilatlardan gedir.

Başqa mədəniyyətlərdə qərar qəbuletmə situasiyalarında davranış haqqında biliklər. Söhbət başqa mədəniyyətlərin nümayəndələrinin risk və qərar qəbuletmə situasiyalarında necə davranması barədə biliklərdən gedir.

Qərar qəbuletmə strategiyaları haqqında biliklər. Bu zaman çıxış situasiyası baxımından diqqətin hərəkət alternativləri üzərindəmi yoxsa nəticənin dəyərliliyi üzərindəmi fokuslanmasından asılı olaraq, iki strategiyayı fərqləndirmək lazımdır. Birinci strategiyada alternativlər verilmiş olur, ikincidə isə onları işləmək lazım gəlir.

Texniki və koqnitiv səriştəlilik. Burada da söhbət tamamilə yeni və ya mürəkkəb məsələlərin həlli üçün lazım olan qabiliyyətlərdən fərqli bir şeydən getmir. Qloballaşmanın gedişində fərd tez-tez belə situasiyalarla qarşılaşır. Fərdin bu situasiyaların öhdəsindən uğurla gəlməsi üçün aşağıdakı səriştəliliklər təhsil prosesində mümkün qədər erkən vaxtlarda aşılmalıdır:

Qeyri-səlis düşüncə qabiliyyəti. Bu zaman bir sıra düşüncə tərzləri başa düşülür. Bunların üzərində ətraflı dayanmayıb sadəcə misal üçün, tutalım, “mental modellər” D.O.Konnorun və İ.Makdermotun tərifinə görə, “mental modellər tərbiyə və təhsilin, gedişində bizə aşılana və ömür boyu müstəqil olaraq qazandığımız ideya, konsepsiya və təsəvvürlərdir ki, onlar bizim hərəkətlərimizi istiqamətləndirir və onlardan səbəb və nəticələri anlayıb izah etmək, habelə həyat təcrübəmizə mənə vermək üçün istifadə edirik” (10) üzrə düşüncə tərzini, xarici reallığın və mümkün hərəkətlərin və onların nəticələrinin inikasını göstərə bilirik.

2. Təhsilin inkişafındakı qlobal tendensiyalar

XXI əsrin əvvəllərində bütün dünyada olduğu kimi, Azərbaycan təhsil sisteminə qlobal meyillər inkişaf etdi. Bu qlobal meyillər aşağıdakı şəkildə özünü büruzə verdi:

- sosial mənsəli və maddi durumundan asılı olmayaraq, istedadlı gənclər üçün ölkənin təhsili əldə etməyi təmin edən təhsil sisteminin demokratikləşdirilməsi;

- hər kəs üçün təhsil hüququnu təmin etmək istəyi, yəni hər kəsin milli və irqi mənsubiyyətindən, siyasi baxışlarından və dinindən asılı olmayaraq, istənilən növ və səviyyəli bir təhsil müəssisəsində təhsil almaq üçün real imkanların yaradılması;

- ümumi müddətin tədricən artması və *məktəbəqədər təhsil və valideyn tərbiyəsi* keyfiyyətinin yaxşılaşdırılması.

- *ibtidai məktəbdə* tədris planına və təhsilin məzmununa yenidən baxaraq, əsasən universitet məzunlarını pedaqoji məktəblərə deyil, pedaqoji işə cəlb etməklə nəzərə çarpan dərəcədə artımın olması;

- *əsas (baza) məktəbin* yenidən qurulması. Bu, əsas bilik və bacarıqların təməlinin qoyulması, eyni zamanda tələbələrin təhsil və peşə istiqamətinin ən geniş imkanları ilə təmin edilməsindən ibarətdir.

- inkişaf etmiş ölkələr üçün ümumi bir tendensiya peşə təhsili sistemlərinin tədricən çətinləşməsi, yeni seçimlərin yaradılması və istifadəsidir.

- xüsusi ehtiyacı olan uşaqların, yəni inkişaf qüsurlu uşaqların və sağlamlıq imkanları məhdud uşaqların təhsil almasını təmin etmək üçün əlavə mənbələrin axtarılması;

- tədris xidmətləri bazarının tədricən genişlənməsi və spektrlərinin genişlənməsi;

- təhsil dünyanın bütün inkişaf etmiş ölkələrində prioritet maliyyələşdirmə obyektinə çevrilir, insan kapitalına investisiya qoyuluşunun perspektivləri barədə məlumat verilir;

- təhsilin idarə edilməsi sahəsində, təhsilin mərkəzləşdirilməsi və standartlaşdırılması;

- həm müxtəlif maraqları təmin etməyə, həm də tələbələrin qabiliyyətlərini inkişaf etdirməyə yönəlmiş tədris və təşkilati fəaliyyət dairəsinin genişləndirilməsi;

- təhsil sürətində və gələcək ixtisaslarının tələbələri seçimində daha çox hərəkətliyi təmin edən çox səviyyəli təhsil sisteminin inkişafı ;

- universitetlərdə tədris prosesi müasir informasiya texnologiyalarının güclü bir şəkildə zənginləşdirilməsi, ən zəngin informasiya qaynaqları ilə İnternet sistemində geniş yayılması ilə xarakterizə olunur;

- dünya təhsil sistemində bütövlükdə mütəxəssis hazırlığı məzmununun humanitar komponenti, eyni zamanda şəxsiyyətyönümlü yeni elmi və təhsil fənlərinin: fəlsəfə, psixologiya, politologiya, sosiologiya, mədəniyyətşünaslıq, ekologiya, iqtisadiyyat

- ali peşə təhsilinin məqsədləri, məzmunu və texnologiyaları mütəmadi olaraq yenilənir, tədris planları elmi, texniki və sosial tərəqqinin nailiyyətlərinə və dünya təhsil standartlarının tələblərinə əsasən formalaşır

- təhsil sahəsində dövlətlərarası əməkdaşlığı dərinləşdirir. Bu prosesin fəal inkişafı milli təhsil sisteminin potensialından və bu əməkdaşlıqda dövlətlər və ayrı-ayrı iştirakçılar arasında tərəfdaşlıq üçün bərabər şəraitin təmin edilməsindən asılıdır;

- universitetlərin sənaye kompleksləri ilə birləşdirilməsi də mövcuddur. Nəticədə, müasir firma və müəssisələr üçün elmi tədqiqat və unikal mütəxəssislərin məqsədyönlü hazırlanması üçün bir baza;

- ölkələrin mövcud milli ənənələrini və milli kimliyini qoruyaraq yeniliklər geniş yayılmışdır. Buna görə təhsil məkanı bəşəriyyətin və bütövlükdə sivilizasiyanın inkişafına yönəlmiş multikultural və sosial yönümlü olur, beynəlxalq təhsil mühitinin formalaşması üçün daha açıqdır, mədəniyyət və bilik milli mənşəli insanı dünya həyat dəyərləri ilə tanış edir və sivilizasiyanın nailiyyətlərinin xəzinəsinə çevrilir.

Nəzərdən keçirilən təhsilin inkişafındakı qlobal tendensiyalar olduqca ümumi bir haldır. Bununla yanaşı, praktiki olaraq hər bir təhsil növünün və səviyyəsinin inkişafı üçün öz məqsədləri, xüsusiyyətləri, həyata keçirilmə xarakteri və müvafiq məzunların hazırlıq səviyyəsinə görə yeni sosial tələblər nəzərə alınmaqla spesifik cərəyanlar mövcuddur. Beləliklə, dünya ali texniki təhsil sisteminin inkişafı üçün bu gün aşağıdakı cərəyanlar ən xarakterikdir:

Birincisi, mühəndislik və texnologiyayı "humanitarlaşdırma" məqsədi ilə mühəndislik təhsilinin **humanistləşdirilməsi**. Bu tendensiya ictimai istehsalın məqsəd və təbiətindəki ümumi dəyişikliyin, insanın ehtiyac və maraqlarına istiqamətlənməsinin, habelə cəmiyyətdə yüksək istehsal səmərəliliyinin təmin edilməsində şəxsi amilin müəyyənləşdirici rolu barədə məlumatlılığının əksidir. Mühəndislik təhsili sistemi tələbələrin gələcək peşə fəaliyyətlərində əxlaq normaları və dəyərlərinin rolu barədə anlayışlarının formalaşmasına diqqət artırır. Məhz bu fəaliyyətin mümkün nəticələri üçün indiki və gələcək nəsillərin şəxsi məsuliyyət hissini inkişaf etdirmələrini təmin edir.

İkincisi, **fundamentalizmin** rolunda mühəndislik təhsili xüsusi əhəmiyyət daşıyır.

Elmi və texnoloji tərəqqinin əhəmiyyətli dərəcədə sürətlənməsi, yeni yüksək texnologiyaların inkişafı üçün avadanlıqların sürətli dəyişməsinə və müasir rəqabətqabiliyyətli məhsulların yaradılması prosesində uğurlu istifadəsinə nəzərə alsaq, yalnız ixtisaslaşdırılmış bilik artıq kifayət deyil. Müasir mütəxəssis texnologiyaların fiziki, kimyəvi və bioloji əsaslarını dərinlən mənimsəməli, kompüter və informasiya texnologiyalarına əsaslanan riyazi modelləşdirmə metodlarından istifadə etməklə daima inkişaflarında yeni effektlərdən istifadə etməyə hazır olmalıdır. Bu, perspektivli yüksək texnologiyaların inkişafını sürətləndirmək və sənaye istifadəsinə mümkün etmək üçün çox vacib görünür.

Üçüncü, müasir insanın həyat tərzini müəyyən xüsusiyyətlərindən biri ixtisaslaşma tələb edən professional və sosial mobilliyi artırmağın **universallaşdırılması**. Bu, məzunlara peşə fəaliyyəti sahəsindəki problemlərin sərbəst həllinə, texnologiyaların, istehsalın şərtləri və təbiətindəki qaçılmaz dəyişikliklərə tez uyğunlaşmağa imkan verir.

Dördüncüsü, problemləri bu gün qlobal hala gələn ekoloji vəziyyətin ciddi şəkildə ağırlaşması, bu sahədə mütəxəssis təhsilinin keyfiyyətinin artırılmasını tələb edir. Bu tendensiya, bir tərəfdən, ekoloji təhsilin gücləndirilməsində və bütün mütəxəssislər üçün ekoloji mədəniyyətin aşılmasında, digər tərəfdən, tamamilə yeni keyfiyyətdə olan mütəxəssislərin - ətraf mühitin monitorinqi və ətraf mühitin qorunması sahəsində mütəxəssis hazırlığının təşkilində özünü göstərir. Bu, "insan-cəmiyyət-təbiət-texnosfer" sistemindəki əlaqələrin uyğunlaşdırılmasına imkan verir.

Beşinci, dünya iqtisadi münasibətlərinin qloballaşma proseslərinin bazar iqtisadiyyatı prinsipləri əsasında intensivləşməsi **mütəxəssislərin iqtisadi və hüquqi hazırlığının gücləndirilməsinin** vacibliyini müəyyənləşdirir. Bunsuz onlar məhsullarının texniki və iqtisadi xüsusiyyətlərini, rəqabət qabiliyyətinin göstəricilərini düzgün qiymətləndirə bilmirlər, ixtiralarının və digər elmi-texniki inkişaflarının və əqli mülkiyyətlərinin hüquqi müdafiəsini təmin edə bilmirlər.

Altıncısı, müasir mühəndisin peşə fəaliyyətinin məqsədlərinin, xarakterinin və quruluşunun ciddi şəkildə dəyişməsi və şəxsiyyət amilinin artması, idarəetmə sərəfəsinin rolu və kadrların hazırlanması, yenidən hazırlanması və tərbiyəsi funksiyaları əhəmiyyətli dərəcədə artır. Bu fakt onların peşə təhsili məzmununa müvafiq dəyişikliklərin edilməsini zəruri edir. Xüsusilə **mütəxəssislərin idarəetmə və psixoloji-pedaqoji hazırlıq** keyfiyyətinin ciddi şəkildə yaxşılaşmasıdır.

3. Dünya təhsil sistemlərinin əsas modelləri

Tədris dövrlərinin, təhsil ixtisas dərəcələrinin və təhsil ixtisaslarının (sertifikat və diplomların), həmçinin elmi dərəcələrin və rütbələrin verilməsi ilə bağlı sənədlərin qarşılıqlı tanınması və ekvivalentliyi problemi dünya təhsil sisteminin inkişaf meyilləri ilə sıx bağlıdır. Problemi müvəffəqiyyətlə həll etmək üçün beynəlxalq mütəxəssislər hər bir milli ali təhsil sisteminin xüsusiyyətlərini nəzərə almalıdırlar ki, bu da standartda uyğun olmalıdır və təhsilin keyfiyyətini obyektiv qiymətləndirmək üçün istifadə olunmalıdır.

Bu günə qədər dünya təhsil sistemlərinin əsas modelləri aşağıdakı kimi öz əksini tapmışdır.

Amerika modelində məktəb - orta məktəb - ikiillik kollec - universitetin strukturundakı dörd illik kollec - magistratura - məzun məktəb daxildir.

Fransız modelinə kollec - texnoloji, peşə və ümumi lisey - universitet - magistr proqramı - magistratura daxildir.

Alman modeli: ümumtəhsil məktəbi - həqiqi məktəb, gimnaziya və əsas məktəb - institut və universitet.

İngilis modeli: birləşdirilmiş məktəb - qrammatika və müasir məktəb - kollec - universitet - magistratura - məzun məktəbi.

Rus modeli: orta məktəb - tam orta məktəb, gimnaziya və lisey - kollec - institut,

universitet və akademiya - aspirantura - doktorantura.

Azərbaycan modeli: əsasən rus modeli ilə üst-üstə düşür (fərq magistr təhsilidir), orta məktəb - tam orta məktəb, gimnaziya və lisey, kollec – institut, universitet, magistr təhsili və akademiya - aspirantura - doktorantura. Təhsilin yeni modellərinin axtarışı və inkişafı davam edir və bu proses davamlıdır.

Təhsilin gələcəyi S.Hantinqtonun dediyi kimi, sivilizasiyaların toqquşması (11) ilə deyil, mədəni, o cümlədən təhsil dəyərlərinin bir-birinə yaxınlaşması, bir-birini qarşılıqlı tamamlaması və qarşılıqlı şərtləndirməsi ilə müəyyən olunacaqdır. Bu mənada müxtəlif xalqların təhsil ənənələrini araşdırmaqda köməklik edən fəlsəfi, kulturoloji və aksioloji yanaşmalar aktual əhəmiyyət əldə edir. Mədəni antropologiya, etnologiya kimi elmlərdə istifadə olunan metodologiya və alətlər də faydalı ola bilər. Bu elmlərin əldə etdiyi məlumatlar təhsilin təkcə keçmişini və indiki vəziyyətini deyil, gələcəyini də dərk etmək üçün zəngin faktoloji və empirik material verir. Humanist aksiologiya nöqtəyi-nəzərdən təhsilin qloballaşması şəraitində onun ən mühüm məqsədləri bu gün ideal kimi, utopik görünür. Lakin idealın mənası da elə məhz bəşəriyyəti uzaq və yüksək məqsədlərə can atmağa həvəsləndirmək qabiliyyətindədir.

Deməli, təhsilin dinamizmi və beynəlmilləşməsi, beynəlxalq təhsil sisteminin ayrı-ayrı komponentləri arasındakı müxtəlif sıx əlaqələrin olması, təhsil sistemlərinin konsentrasiyasının artması müasir dünya təhsil məkanına ən çox xas olan xüsusiyyətdir.

Nəticə

Göstərilənlərə əsasən belə nəticəyə gəlmək olar ki, qlobal təhsilin məzmunu və tədris metodlarına münasibətdəki fərq XX əsrin sonlarından başlayaraq, müasir təhsil modelinə qədər paradiqmatik əsasların və struktur vahidliyini dəyişdirən dönməz bir transformasiya prosesi yaşadığı dövrdə təlim keyfiyyətinə təsir göstərir.

Hər bir ölkənin ali təhsil sistemində özünəməxsus müasir təhsil modelləri, xüsusiyyətləri, öz problemləri və öz həll yolları var. Bu ölkələr və iqtisadi nizamın təhsil sistemləri arasındakı fərqlərdən bəhs edərək beynəlxalq ali təhsildəki ümumi meylləri müəyyən edə bilərik ki, bunların təzahürləri bir ölkə iqtisadiyyatının həqiqi şəraitində fərqli dərəcədə həyata keçirilməsidir. Bu baxımdan beynəlxalq ali təhsilin əsas meyllərini aşağıdakı kimi təhlil edə bilərik: Bunlardan birincisi çevrilmə arzusudur, yəni. təhsil sistemlərinin özlərini daima dəyişmə və yeniləmə olmadan həyatın dəyişən şərtlərinə uyğunlaşmaq və inkişaf etmək mümkün deyil.

Qloballaşma yolundakı ikinci tendensiya, pedaqoji kadrların sərbəst mübadiləsinin olması ilə özünü göstərir. Eyni zamanda, tələbə axınları aşağıdakı istiqamətə yönəldilmişdir: inkişaf etməkdə olan bazarlara malik ölkələrdən və keçid iqtisadiyyatı olan ölkələrdən - Avropa və ABŞ-dakı universitetlərə, inkişaf etməkdə olan ölkələrdən – inkişaf etməkdə olan bazarlara və keçid iqtisadiyyatı olan ölkələrə, təhsilin daha ucuz olduğu ölkələrə. Ali təhsil üçün dünya bazarının inkişafı eyni zamanda yaxşı təhsil modelinə sahib olmaqda özünü göstərir.

Təhsil sistemlərinin qloballaşması, artan texniki avadanlıqlar, təhsil xidmətləri bazarlarında yeni təminatçıların meydana çıxması qlobal pedaqogikanın yaranmasının sosial məzmununu təşkil edir.

Qlobal pedaqogika universal xarakter daşıyır, çünki əvvəllər xüsusi təhsil müəssisələrində təhsil almış və xüsusi təhsil metodları və texnologiyalarının köməyi ilə əhalinin müxtəlif təhsil qruplarına xidmət göstərə bilər.

Təhsil praktikasındakı vəziyyətin təhlilinə və pedaqoji nəzəriyyənin inkişafının müasir dövrünün xüsusiyyətlərinə əsaslanaraq qlobal pedaqogikanın formalaşmasına və ixtisas pedaqogikası modelindən səriştəli pedaqogika modelinə keçməyə istiqamətlənməsinə olan ehtiyacları nəzərə almaq lazımdır.

Eyni zamanda, universitetlərin qarşısında duran əsas vəzifə, əvvəldə qeyd etdiyimiz kimi, yalnız dəyişən dünyanı deyil, bu dünyada baş verən dəyişiklikləri və ya gələcəkdə baş verən dəyişiklikləri idarə etmək üçün yeni nəsil mütəxəssislərin hazırlanmasıdır.

Xüsusi vurğulamaq lazımdır ki, ali təhsilin bu aspekti sosial-iqtisadi inkişafın müxtəlif səviyyələrində olmasına baxmayaraq, bütün ölkələr üçün müxtəlifdir, çünki istənilən ölkədə və hər zaman dəyişikliklər baş verir. Azərbaycan da həm siyasətdə, həm iqtisadiyyatda, həm də təhsil sahəsində ciddi dəyişikliklər dövrünü yaşayır. Bu cür dəyişikliklərin sürəti artacaq, buna görə Azərbaycan təhsil sistemi, əslində təhsilin keyfiyyəti baxımından dünyanın ən yaxşılarından biri olmaqla, xüsusilə yeni idarəetmə və qlobal iqtisadiyyat sahəsində yeni mütəxəssislər hazırlamalıdır. Bu, Azərbaycan universitetlərinin bugünkü məzunlarının – sabahın mütəxəssislərinin uğurlarının, dəyişiklikləri gözləyən rəqabətdə olmalarından və onlara necə tez uyğunlaşmalarından asılı olacaqdır.

ƏDƏBİYYAT

2. Mahmudov M.C. Boloniya prosesi: problemlər, perspektivlər, reallıqlar. Bakı: Elm və təhsil, 2010, 504 s.
3. Mehdiyev R. Azərbaycan: Qloballaşma dövrünün tələbləri. Bakı: XXI-Yeni Nəşrlər Evi, 2005, 464 s.
4. Nəzərov M.H. Müasir dövrdə təhsilin sosial-mədəni problemləri. Monoqrafiya. Bakı: Mütərcim, 2018, 296 s.
5. Nəzərov M. Qloballaşma şəraitində ali məktəblərin beynəlmiləşmə strategiyası // Mədəniyyət dünyası, elmi-nəzəri məcmuə, XXXII buraxılış, Bakı: ADMİU, 2016, №2, s. 104-110.
6. Kwiek, M. The emergent European educational policies under scrutiny: The Bologna process from a central European perspective. In: European Educational Research Journal, 2004, Vol. 3, No. 4, pp. 759-776.
7. Коннор Д. О, Макдермот И. Искусство системного мышления. Издательство Альпина Бизнес Букс. М., 2006.
8. Хантингтон С. Столкновение цивилизаций? // Полис, 1994. №1, с.33-48.
9. Назаров М.Г. Интернационализация высшего образования: понятие, стратегии // Гилея: научный вестник, Киев, 2014, вып. 88 (№9), с.277-280

Резюме

Муслим Назаров

Основные направления развития глобальной системы образования

В статье анализируются перспективы развития образования, находящиеся в эпицентре глобализационных процессов. Историческая система, созданная под влиянием факторов глобализации, представлена последовательно. Чтобы человек понимал процессы глобализации и принимал активное участие в этих процессах, необходимо знать такие факторы, как знание факторов и знаний, таких как устойчивое восприятие стабильности, предметные и стратегические знания, техническая и когнитивная компетентность. Динамизм и интернационализация образования, наличие различных тесных связей между различными компонентами международной системы образования и рост концентрации систем образования - все это черты, присущие современному миру.

Отдельный анализ предоставляется для того, чтобы человек мог понять процессы глобализации и активно участвовать в этих процессах. Показаны основные тенденции развития мировой системы высшего образования.

Показаны развития мировых тенденций в системе образования Азербайджана. В то же время это обосновано необходимостью сформулировать новую образовательную философию, основанную на общечеловеческих и национальных ценностях общества и решить вопросы возрождения ду-

ховной жизни общества. Анализируются основные модели мировых систем образования. Глобализация образовательных систем, появление новых поставщиков на появляющемся техническом оборудовании и рынках образовательных услуг выявили социальный контекст появления глобальной педагогики.

Проблема взаимного признания и эквивалентности образовательных циклов, образовательных квалификаций и учебных специальностей, а также научных степеней и званий тесно связана с тенденциями развития мировой системы образования. Каждая страна имеет свои современные модели образования, характеристики, проблемы и решения. Описывая различия между этими странами и экономическими системами образования, они определяют общие тенденции в международном высшем образовании и по-разному иллюстрируют процесс их реализации в реальной экономике страны.

В статье также описываются быстрые и глубокие изменения в динамике современного социального развития во всех сферах жизни и деятельности человека - науке и технике, экономике и политике, образовании и культуре, организации производства и управлении.

Ключевые слова: образование, глобализация, знания, развитие, образовательные модели, мировые тренды.

Summary

Muslim Nazarov

Main Directions of Development of the Global Education System

The article analyzes the perspectives of education development that are at the epicenter of processes that are undergoing globalization. The historical system created under the influence of globalization factors is presented sequentially. For an individual to understand the processes of globalization and to take an active part in this process, it is necessary to know the relevant categories of factors and knowledge such as stable perception of instability, subject and strategic knowledge, technical and cognitive competence. The dynamism and internationalization of education, the presence of various close links between different components of the international education system, and the increase in the concentration of education systems are all about the features inherent in the modern world.

Separate analyzes are provided so that an individual can understand the processes of globalization and actively participate in these processes. The main trends for the development of the world higher education system are shown. The trends in the development of global trends in the Azerbaijani education system are shown. At the same time, it is justified by the need to form a new educational philosophy based on the universal and national values of society and address the issues of revival of the spiritual life of the society. The main models of world education systems are analyzed.

The globalization of educational systems, the emergence of new suppliers in the emerging technical equipment, and educational services markets have revealed the social context of the emergence of global pedagogy.

The problem of mutual recognition and equivalence of educational cycles, educational qualifications and educational specialties, as well as scientific degrees and ranks is closely related to trends in the development of the world education system.

Each country has its own modern education models, features, problems and solutions. Describing the differences between these countries and the economic systems of education, they identify common trends in international higher education and illustrate the process of their implementation differently in the real economy of a country.

The article also describes rapid and profound changes in the dynamics of modern social development in all areas of human life and activity - science and technology, economics and politics, education and culture, production organization and management.

Keywords: education, globalization, knowledge, development, educational models, global trends.

Baş redaktor f.e.d., prof. Hüseynli Nazim Ziyad oğlunun rəyi əsasında çapa məsləhət görülmüşdür.